

SZÁVAI FERENC*

A BÉCSI MEGÁLLAPODÁS – 2001. JÚNIUS 29. JUGOSZLÁVIA SZÉTESÉSÉNEK PILLANATA

THE VIENNA CONVENTION – THE MOMENT OF DISINTEGRATION OF YUGOSLAVIA

ABSTRACT

The 20th century has not increased with too many new states; however new states have arisen, or we could meet phenomenon called state failure. The former socialist integration, the Yugoslavian Socialist Republic disintegrated alongside much other integration; this phenomenon has not been cleared for long, the experts thought to discover the case of dismembratio (disintegration) in it; it is proved by the document ratified and signed by the five succession state in 29th June, 2001. The antecedent was the international contract "The Vienna Convention on Succession of States in Respect of State Property, Archives and Debts" from 1983; it realized the fortune of state property remained in abroad, buildings of foreign affairs or the gold reserve of the Central Bank. Besides, by the same principle, it divided on a percentage basis of the public debt, but also dealt with intellectual wealth. The core of this study was provided by the analysis of the documents but the secession of Montenegro and Kosovo was in relation with the disintegration process as well. Montenegro was founded by the secession which occurred in a peaceful way. The independence of Montenegro inured in June 3rd 2006 and was approved by the European Union in June 12th 2006. Finally, Kosovo announced its intention to become independent in February 17th 2008, thus it decided on separation in accordance to international law.

Államok közötti utódlás

Államok keletkeznek és megszűnnek. A szövetségi (föderatív) államok esetében a főhatalom osztott, valamikor szuverén államok hozzák létre, a főhatalom megoszlik a szövetségi és tagállami szint között.¹ A legújabb nemzetközi szakirodalom is használja a német Dismemberation fogalmat, ami szétesést tükröz, egy államét több független államra. Ezt a fogalmat ismeri és alkalmazza a korábbi nemzetközi jogi szakirodalom.²

A terület függetlenedése nem feltétlenül eredményezi az állam felbomlását, az elődállam kiváláskor folytatja saját államiságát, de a belőle kivált terület a nemzetközi jog új alanyává vált. Az elődállam által kötött szerződések érvényben maradnak. A jugoszláv állam felbomlásának kezdeti szakaszában valóban a kiválásról volt szó a nemzeti önrendelkezések keretében.³

Államutódlás vagyon, adósság és levéltári vagyon esetén

Theodor Schweisfurth a 2001. június 26-án aláírt „Agreement on Succession Issues” megállapodásban öt utóállamot nevezett meg az egykori Jugoszlávia esetében, így ezt a felbomlási esetet a szétesés kategóriájának ismeri el, mint ahogy arra egykor a klasszikus eset az Osztrák–Magyar Monarchia volt.⁴

* Prof. Dr. Szávai Ferenc, az MTA doktora, egyetemi tanár, Kaposvári Egyetem.

2006 júniusában Montenegró is és Koszovó 2008-ben nemzetközi jogilag kivált az elődállamból.⁵

A szerződésekre vonatkozó utódlást az 1978-as bécsi egyezmény alapján, szokásjogi alapon gyakorolják és alkalmazzák, addig az államvagyonban, adósságban és levéltárakban történő utódlást gazdasági jellegénél fogva kevesen fogadják el. Ennek nemzetközi elfogadtatása nem egyértelmű. Mindenekelőtt a fő szabály az, hogy méltányos megosztásra kell törekedni.⁶ Az Osztrák–Magyar Monarchia és a Török Birodalom felbomlása alapvetően kapcsolódott a területátadást szabályozó békeszerződésekhez, ott a közös vagyon, adósság és levéltári (szellemi) vagyon megosztására nem történt szokásjogi gyakorlat. 1945 után a nemzetközi közösség többször foglalkozott az üggyel, döntően szétesésre a Szovjetunió és Csehszlovákia nyújtott példát, majd az egykori Jugoszlávia. Ezekre az esetekre irányadó volt az 1983-mas bécsi konvenció.⁷ Az államoknak a gyarmatosítási folyamatra és az 1978-as bécsi konvencióra kellett tekintettel lenniük.

A szakirodalomban megkülönböztetik a köztulajdon (domaine public) és az államkincstári vagyon (domaine privé) fogalmát. Abban az esetben, ha egy államalakulat széteséséről van szó, annak vizsgálata indokolt az új államterületen, illetve az elcsatolt, ma már egy harmadik ország területén. Ehhez a közvagyonhoz sorolható a levéltári vagyon, az abban keletkezett tulajdon.

A köztulajdon fogalmi körébe tartozott mindaz, ami közhasználatban volt, közigazgatási vagyon, a fennhatóság működését szolgáló javak, így: a kormányzati és iskolai épületek, katonai létesítmények, börtönök ugyanúgy, mint az állami levéltárak. De ide sorolhatók az utak, terek, hidak, egyéb létesítmények, múzeumok, színházak, sportlétesítmények, kórházak, óvodák, öregek otthonai stb.

Az államkincstári vagyon szűkebb értelemben magába foglalta az állam magánvagyonát, amit nem közvetlenül az állami közigazgatás céljára használtak.⁸

A XIX. században kialakult az a szokásjog jogszabály, hogy az elődállam tulajdonában lévő és az átszatolt területen fekvő minden ingó és ingatlan dolog az államhatalom gyakorlására irányuló nemzetközi jogi hatáskör átszállásának időpontjában átszállt az utódállamra.

Mindezzel együtt átszálltak a szerződési kötelezettségek is. Nem szálltak át az utódállamra az uralkodócsaládnak a magántulajdonában lévő értékek, a külföldön lévő dolgok, azok az átszatolt területen fekvő dolgok, amelyek a *cessio* előtt az előd- és az utódállam közös tulajdonában álltak.

Az utódállam a nemzetközi szokásjog értelmében az állami tulajdonért kártérítéssel tartozott, mégpedig készpénzfizetési kötelezettsége volt, amiből levonhatta a tartomány, község telekben vagy anyagban tett kiadásainak összegét, illetve az elődállam nem biztosított adósságának az utódállam által átvállalt részét, ami megfelelt a megszerzett dolgokra fordított beruházások értékének. Nem tartozott kártérítést fizetni az utódállam azokért a dolgokért, amelyek korábban ingyenesen kerültek az elődállam tulajdonába, azokért, amelyeknek értékét főleg a hozzájuk fűződő történelmi emlékek szabták meg, amelyek önkormányzati, helyi hatóságok tulajdonában álltak, valamint az elődállam közirattárában és közlevéltáraiban őrzött és az átszatolt terület közigazgatására vonatkozó iratanyagért.

A bécsi konvenció elfogadásának körülményessége kihat természetesen az egész vagyon, adósság és levéltár rendezésére, az utódállam kártérítési kötelezettségeire.⁹

Az adósság kérdését szabályozza ugyan a konvenció, de az adósság utódlását csak más nemzetközi jogi alannal szemben alkalmazná. Megkülönböztetnek tisztán pénzügyi, illetve területhez kötött pénzügyi és működési adósságot.¹⁰

Államadósság alatt a szakirodalomban közadósságot értenek, illetve államkincstári adósságot. A közadósságokhoz azok az állami kötelezettségek tartoztak, amelyek tevékenységi köréből fakadóan keletkeztek, így pl.: fizetések, nyugdíjak, kártérítési kötelezett-

segek. Ezzel szemben a pénzügyi (államkincstári) adósság elsősorban a közrészvényekkel van kapcsolatban. A nemzetközi gyakorlatban az állami koncessziókból eredő kötelezett-segek tartoznak ide (vasútépítés, vízvezeték, ásványkincsek kiaknázása stb.).¹¹

Az állami levéltárak, szellemi vagyon megosztása „Patrimoine intellectuel” döntően gyűjtemények, közös levéltári kincsek, muzeális tárgyakat jelent. De sok esetben alapítványok tárgyait is belevonták ebbe a tárgyalásba. Itt a mi esetünkben döntően a levéltári anyagok kiszolgáltatásáról van szó, amit egykor közösen használtak. Ennek átadása, használatba bocsátása ingyenes.¹²

A javak (archívumok) és az adósság szétosztását egy unió (integráció) felbomlása esetén is elsődleges szabály, hogy az érintett feleknek megállapodásra kell jutniuk. Az erre vonatkozó 1983. évi bécsi egyezmény ugyanis még nincsen hatályban, s ez nem is valószínű, hogy belátható időn belül ez megtörténik (Malcolm N. Shaw). Annak ellenére, hogy a szereplőkre bízzák a megegyezést, kívánatos lenne jogi eszközökkel a jelenséget szabályozni. Ebben viszont a gazdasági mutatóknak is fontos szerepet kell kapniuk, ezt mutatják a bemutatott eseti példák. Ugyanakkor a politikai döntések a vagyon- és adósság megosztásánál is megjelennek, sok esetben a gazdasági eszközök rovására. Közös feladat lenne a kérdés szabályozása, mert ez megelőzné a bizonytalan kimenetelű (adott esetben vitatott) kényszer döntések és megállapodások sorát, ami további vitára ad okot.¹³

A Badinter-bizottság 1991. november 20-án kimondta, hogy Jugoszláviai a felbomlás állapotába került, rendezni kell az egykori állam politikai és vagyoni jogi örökségének kérdését. Az 1992 áprilisában megalakult Jugoszláv Szövetségi Köztársaság azonban e kérdésben élesen eltérő véleményen volt, mint a másik négy köztársaság. Az utóbbiak úgy vélték, hogy a Badinter-bizottság jelentése értelmében valamennyi egykori jugoszláv köztársaság egyenrangú örököse az egykori államnak, Jugoszlávia ragaszkodott ahhoz, hogy egyedüli örökös, mert a többiek megállapodás nélkül egyoldalúan léptek ki belőle. Tehát Jugoszlávia ekkor a valódi szétválás után sem egy lezárt, befejezett folyamat.¹⁴ A Badinter-bizottság 9. számú, 14. számú véleménye is azt tükrözte, hogy JSZSZK utódállamainak meg kell állapodniuk egymással, csak így lehetséges a problémák rendezése.¹⁵

Az 1983-as bécsi egyezmény szerint az állami vagyon, ami az elődállam belső jogainak megfelelően az államutódlás napján annak megfelelően a tulajdonában volt, érdekeltsédek összessége. A vagyon átszállását az államutódlás napját meghatározni elég nehezen lehet, hisz azonos a függetlenné válás napjával. Ezeket a kérdéseket az érintett feleknek megállapodás szerint kell megoldaniuk. A Badinter-bizottság két konkrét problémával nézett szembe, elsőként azzal, hogy 1974-ben a köztársaságoknak jelentős mennyiségű vagyontárgyat adott át, másrészt a társadalmi vagyon problémájával. Ez testületek kezében van, és ha két-három utódállamban működtek, akkor azok között fel kellett osztani. Különbséget kellett tenni ingó és ingatlan vagyon között. Az 1983-as egyezmény 14. cikke rendelkezik az állam egy részének egy másik államhoz történő átkerülése tekintetében, a 15. cikk az újonnan függetlenné vált államok tekintetében, a 16. cikk az államok egyesüléséről; a 17. cikk (egy állam egy részének elszakadása tekintetében), a 18. cikk egy állam felbomlását illetően. A Badinter-bizottság is megerősítette azt, hogy az utódállamok területén kívül elhelyezkedő ingatlan vagyon esetében a hagyományos állami gyakorlat az, hogy ahol az elődállam fennmarad, a vagyonnak az elődállamnál kell maradnia, ha az érintett államok másképp nem állapodnak meg. A területén kívül található más ingatlan vagyon ugyanakkor átszáll az utódállamra a függő terület hozzájárulásának arányában. Ami az ingó vagyont illeti, a területi elv tűnik dominánsnak.¹⁶

Az állami levéltárak különös sajátosságokkal rendelkeznek, rendkívül jól lehet másolni, de felosztani kevésbé lehet. Mindez állhat irat, érme, fénykép és filmgyűjteményből. A pótolhatatlan kulturális örökség jellege miatt erre nagy figyelmet szentel az UNESCO. Az

1983-mas bécsi egyezmény 20. cikkelye rendelkezik az állami archívumok tekintetében. Ez gyakorlatilag magában foglalja minden olyan dokumentumot, melyet működése során az elődállam állított elő és funkcióinak gyakorlására használt az államutódlás napjáig.¹⁷

Az államadósság a legbizonytalanabb terület, hogy létezik-e itt valamilyen szabály? Az államadósság olyan tartozás, melyet a központi kormány vállalt az egész állam érdekében. Felosztható nemzeti, helyi és lokális adósságokra.¹⁸

Az ENSZ nemzetközi jogban betöltött szabályozó szerepének alapja a szervezet Alapokmányának 13. cikkelye, amely szerint a Közgyűlés egyik fő feladata a nemzetközi jog fejlődésének és kodifikálásának támogatása.¹⁹ Az ENSZ szerepe elvitathatatlan a nemzetközi jog kodifikációjában, így a „Bécsi Egyezmény az államok utódlásáról az állami vagyon, állami archívumok és állami adósságok területén” (1983).

Ezért hozták létre 1947-ben a Nemzetközi Jogi Bizottságot, amelynek tagjai a nemzetközi jog területének elismert képviselői. A bizottság fő feladata az alapító okirat szerint, hogy olyan témákban dolgozzon ki különböző egyezményeket, amelyeket eddig nem szabályozott a nemzetközi jog. Ennek a folyamatnak a koordinálására az ILC, tagjai közül úgynevezett speciális raportőröket választ, akik a kijelölt témában általában évente beszámolót készítenek a kodifikálási folyamat előrehaladásáról. A raportőrök tématerületekre bontják a szabályozandó nemzetközi jogi kérdést, és elkezdődik az egyes részterületek szabályozásának kidolgozása. A – gyakran többéves – eljárás végén az ILC végső tervezte az ENSZ Közgyűlése elé kerül, amely határozhat egy kodifikációs konferencia összehívásáról.²⁰ Ilyen eljárásban dolgozták ki az 1978-as és az 1983-as Bécsi Egyezményeket. Ezek, elfogadásuk óta – megfelelő számú ratifikációs okmány letétbe helyezésének hiánya miatt – ugyan nem léptek hatályba, azonban az államutódlás bizonyos vitás kérdéseinek elemzésénél mégis érdemes ezekből kiindulni. Más szabályozás ugyanis az ilyen esetekre nem létezik és „kétségtelen, hogy az azokban foglalt rendelkezések befolyásolják a nemzetközi gyakorlatot”,²¹ és „sok rendelkezésük tükrözi a nemzetközi jog fennálló szabályait”.²² Az 1978-as bécsi egyezmény 1996. november 6-án lépett hatályba, mert letétbe helyezték az ehhez szükséges tizenötödik ratifikációs okmányt. Az egyezménynek jelenleg 19 aláírója és 21 részese van.²³ A jelenlegi állapot szerint az 1983-as egyezménynek 7 aláírója, és 7 részese van, míg az egyezmény 50. cikkében foglaltak szerint az egyezmény a 15. ratifikációs okmány letétbe helyezését követő 30. napon léphetne életbe.²⁴ Aláírta, de még nem ratifikálta a szerződést Algéria, Argentína, Egyiptom, Montenegró, Niger, Peru és Szerbia. Ratifikálta, de nem írta alá Horvátország, Észtország, Grúzia, Libéria, Szlovénia, Volt Jugoszláv Köztársaság Macedónia és Ukrajna.

Itt fontos megjegyezni, hogy az egyezmény nem különíti el az egyesülés és a bekebelezés különböző tényállásait, hanem „Uniting of States”²⁵ címszó alatt együtt kezeli, és együtt szabályozza a két tényállást, így a német egyesítésre is ezek a cikkek alkalmazandók.

A továbbiakban az 1983-as „Bécsi Egyezmény az államok utódlásáról az állami vagyon, állami archívumok és állami adósságok területén” című nemzetközi szerződést mutatjuk be röviden. Mindemellett fontos kiemelni, hogy a német újraegyesítés során előkeült a vagyon, az adósságállomány és a közös levéltár sorsa. Ennek nemzetközi összefüggérendszerébe ágyazva írta meg monográfiáját Michael Silagi.²⁶

Az 1983-as egyezmény

Az ILC 1967-es, XIX. ülészakán Mohammed Bedjaoui algériai származású nemzetközi jogászt nevezték ki a fenti terület szabályozásának kidolgozására. Azt kívánták megvizsgálni, hogy az államutódlás hogyan érinti a nem szerződésekből eredő jogokat és köte-

lezettségeket.²⁷ Később, a kétértelműségeket elkerülendő, leszűkítették vizsgálódásuk területét, és a továbbiakban csak az állami vagyonban, az állami archívumokban, és az állami adósságokban való utódlást vizsgálták. Az ILC több évig dolgozott az egyezményen (ez volt a témája az 1968-ban, 1969-ben, 1973-ban, illetve az 1975 és 1981 között tartott ülészakoknak). Az ENSZ Közgyűlése 1982. november 15-i határozatában (37/11) döntött egy 1983. március 1. és április 8. között Bécsben tartandó konferencia összehívásáról, amelynek eredményeképpen végül elfogadták az állami vagyonban, az állami levéltárakban és állami adósságokban való utódlásról szóló egyezményt (a továbbiakban: bécsi egyezmény).²⁸ A javak és az adósságok további sorsával kapcsolatban az az elsődleges szabály, hogy az érintett feleknek kell megegyezniük a kérdésben. Az egyezmény szabályai pedig csak akkor érvényesülnek, ha az államok közötti megegyezés kudarcot vall.²⁹ Az egyezményben az államutódlást különböző típusokba sorolva történik a vagyoni jogi utódlás szabályainak megállapítása.

Az egyezmény 8. cikkében definiálják az államvagyon fogalmát. A 9. cikk megállapítja, hogy az egyezmény cikkeinek értelmében az utódállamra a vagyonnal együtt, az azzal kapcsolatos jogok is átszállnak. A 10. cikk a vagyon átszállását illetően releváns időpontként az államutódlás napját határozza meg, kivéve, ha az érintett államok másként állapodnak meg. A 11. cikk fontos megállapítása, hogy – hacsak ennek ellenkezőjéről nem állapodnak meg az államok, vagy egy megfelelő nemzetközi testület – a vagyon utódállamra történő átszállása kártalanítás nélkül történik. A két, előbbieken említett cikk az államutódlás összes típusára alkalmazandó, de a 11. cikk, vagyis az, hogy az elődállam nem követelhet kártérítést az átszállt javakért az utódállamtól, itt nem érvényes, hiszen államok ilyen típusú egyesülése esetén az elődállam megszűnik létezni. A 16. cikk foglalkozik az államok egyesülésekor történő vagyonátszállással: ebben az esetben az elődállam vagyona minden további nélkül az utódállamra száll. Az archívum fogalmát a 20. cikk határozza meg, azok átszállásáról államok egyesülése esetén a 29. cikk rendelkezik. Az államadósság definíciója az egyezmény IV. részében, a 33. cikkben található, a 39. cikk szabályozza azok sorsát egyesülés esetén.³⁰

A bécsi egyezmény a mai napig csak kisszámú állam között van hatályban, de még nem lépett életbe, mivel politikai megfontolásokból sok állam nem vállalja a ratifikációt. Az egyezmény inkább keretszabály jellegű, és akkor alkalmazandó, ha a felek másként nem rendelkeznek, illetve „szerződéskötési célból jóhiszemű tárgyalási kötelezettséget (pactum de contrahendo) állapít meg, és előírja a méltányos megoldás követelményét”.³¹ Ennek ellenére viszonyítási alapként megfelelő eszköz lehet a német egység vagyoni jogi következményeinek elemzéséhez. Mielőtt az egység létrejöttének ilyen irányú következményeit megvizsgáljuk, fontos arra kitérni, hogy milyen belső, elsősorban gazdasági és politikai tényezők befolyásolták az egyesítést, illetve, hogy hogyan, milyen szerződésekkel történt az egyesítés.

A Badinter-bizottság tanácsadó véleménye 1991. november 29-től tizenöt tanácsadói véleményt bocsátott ki. A bizottság egyetlen tagja sem rendelkezett tapasztalattal a nemzetközi jog területén, bár mind az öten elismert alkotmányjogászok voltak.³²

Hoffmann Tamás vizsgálja a bizottság 1991. november 29-én kibocsátott első és második tanácsadó véleményét, s levonja a következtetést, hogy a JSZSZK a Badinter-bizottság által vizsgált időpontban nem volt a felbomlás állapotában, vagyis a tagállamok nem rendelkeztek azzal a joggal, hogy önálló államként a nemzetközi jog alanyaivá váljanak pusztán függetlenségi szándékuk kinyilvánításával. Az önrendelkezési jog megillette-e a Horvátországban és Bosznia-Hercegovinában a szerb kisebbséget mindez, vagy sem? Az állítás sem tűnik megalapozottnak, hogy az önrendelkezési jog értelmében a kisebbséghez tartozó személyek szabadon választhatnák meg állampolgárságukat. Az állami gyakorlat

azt mutatja, hogy államutódlás esetén az érintett lakosság automatikusan megszerzi a létrejövő új állam állampolgárságát.³³

A Badinter-bizottság harmadik tanácsadó véleményében kinyilvánította, hogy függetlenségüket deklaráló tagállamok külső határait a JSZSZK-n belül húzódó határvonalakat figyelembe véve kell meghúzni. A vélemény mögött az úti possidetis „ahogyan birtokolták” római eredetű jogelv húzódik. A bizottság döntéseivel szabad utat adott az EK-tagállamoknak ahhoz, hogy elismerésben részesítsék az elszakadni kívánó jugoszláv tagállamokat.³⁴

Látszik, hogy komoly vitát jelenthet a korai elismerés, különösen igaz ez Bosznia-Hercegovina esetében.

A 2001. június 29-i bécsi megállapodás a jugoszláv utódállamok között

Vizsgáljuk meg mit is tartalmaz, és milyen elveket mond ki a 2001. június 26-án aláírt dokumentum. A dokumentumot öt állam írta alá, Bosznia-Hercegovina, Horvátország, Szerbia, Szlovénia és az egykori Jugoszláv Köztársaság és Macedónia. Az aláírás 2001. június 29-én kötötték meg. A ratifikáció az egykori Jugoszláv Köztársaság és Macedónia 2002. május 6-án, Bosznia-Hercegovina esetében 2002. május 15-én, Szlovénia 2002. június 29-én, Szerbia pedig 2002. október 10-én, Horvátország pedig 2004. május 3-án történt meg.³⁵

A öt utódállam 2001. április 10-én Brüsszelben elfogadta a felosztási alapot, amelyet 2001. február 21–23. és április 9–10. közötti tárgyalásokon formálódott. Mindezt a megállapodást vonatkoztatták az alábbi témákra:

- ingó és ingatlan vagyon,
- diplomáciai, konzuli vagyon,
- pénzügyi aktívák és passzívák.

Az utódállam Nemzeti Bankjainak készletei és az egykori Szocialista Jugoszláv köztársaság arany és készpénz és részvényállományát az alábbi százalékos arányban osztották fel:³⁶

1. táblázat

Bosznia és Hercegovina	13,20%
Horvátország	28,49%
Macedónia	5,40%
Szlovénia	16,39%
Jugoszláv Szövetségi Köztársaság	36,52%

Az ingó és ingatlan vagyon területén felosztották a diplomáciai és konzuli vagyont, az alábbi vagyontárgyakból szelektáltak.

Bosznia és Hercegovina	London (követség)
Horvátország	Párizs (követség)
Macedónia	Paris (főkonzulátus)
Szlovénia	Washington (követség)
Jugoszláv Szövetségi Köztársaság	Párizs (Rezidencia)

Mindennek a százalékos felosztását az alábbiak szerint állapították meg.³⁷

2. táblázat

Bosznia és Hercegovina	15,00%
Horvátország	23,50%
Macedónia	8,00%
Szlovénia	14,00%
Jugoszláv Szövetségi Köztársaság	39,50%

123 külügyi vagyon együttest sorol fel, különösen az OECD országokban, de más világtájakon is.³⁸

Pénzügyi aktívák és adósságok esetében is elfogadták a megfelelő felosztást. Mindemellett az egykori Jugoszlávia külföldön lévő pénzügyi aktíváit aranypenzben, mintegy 271,642.769. Ez 2001. március 31-én 70,18 millió dollárt tett ki, ugyanekkor külföldi kereskedelmi bankok kezében 307,61 millió dollár, Jugoszlávia külföldi vegyesvállalatainál 645.55 millió dollár. Korábban a Francia-Angol-USA aranybizottsága 1209.78, 343.76 ezer dollárral rendelkezett. A pénzügyi aktívák estében a következő százalékos megosztást fogadták el a pénzügyi aktívák megosztását illetőleg:

3. táblázat

Bosznia és Hercegovina	15,50%
Horvátország	23,00%
Macedónia	7,50%
Szlovénia	16,00%
Jugoszláv Szövetségi Köztársaság	38,00%

A közös vagyonhoz sorolják a levéltári javakat, ennek is viszonylag tekintélyes részt tulajdonít a dokumentum. Az 1918. december 1-jén keletkezett jugoszláv állam alatt létrehozott dokumentumokat soroltak ide 1991. június 30-ig funkcionálva. Ebben az esetben a közös levéltári és muzeális érték kutathatósága és használhatósága, kontrollja volt lényeges. Mindennek biztosítására bizottságot hoztak létre, amely ellenőzi a funkciókat. Kiemeltek és megneveztek néhány olyan esetet, amely érintette az egész térséget és országait. A keletkezett dokumentumok eredetijét, vagy másolatát használat céljára át kellett adni. Közös bizottság felállítását javasolta a vitás kérdések tisztázására.³⁹

Fontos szabályozása volt a megállapodásnak a nyugdíjak ügye, valamint a szerzett jogok és érdekeltségek, adósságállomány és magánvagyon kérdésének ügye.⁴⁰

Montenegró kiválás útján jött létre, amely békés úton ment végbe. 2006. június 3-án lépett életbe a montenegrói függetlenség, amit 2006. június 12-én az Európai Unió is elismert. Ezzel megszűnt Szerbia és Montenegró reáluniója. Az államutódlás nem más, mint valamely államnak egy másik állam által való felváltása a terület nemzetközi kapcsolataiért való felelősségben. Bancsi Zsolt szerint Szerbia és Montenegró esetében a Szerb Köztársaság utóállamnak minősül és Montenegró, amely teljesen új nemzetközi jogalany, Cseh-szlovákia esetében pedig Csehország és Szlovákia egyaránt teljesen új államnak minősülnek. Az államutódlásra vonatkozó szabályokat két nemzetközi egyezmény rögzíti.

Az 1978. évi bécsi egyezmény a nemzetközi szerződésekben való utódlásról és az 1983. évi bécsi egyezmény az állami vagyonban, levéltárban és adósságban való utódlásról. Amikor Montenegró 2006. júniusában függetlenné vált, a világszervezet tudomásul vette, hogy az ENSZ-tagságot immár Szerbia folytatja, és az önálló tagságért folyamodó Montenegró tagfelvételi kérelmének is eleget tettek. Szerbia és Montenegró esetében a Szerb Köztársaság tekinthető jogutódnak, míg Montenegró teljesen új állam.⁴¹

A koszovói kérdés

Az egykori Jugoszláv integráció utolsó láncszeme Koszovó szándékával oly helyzetet teremtett, hogy a nemzeti önrendelkezés és a területi integritás problémáját állította egymással szembe.⁴² Az igazi kérdés az, hogy megilleti-e Koszovót az önrendelkezés joga, hogy önálló, vagy föderatív államban kívánnak-e tovább élni az ott lakók?⁴³ A koszovói népszavazás döntése 2008. február 17-én a függetlenség akaratot nyilvánította ki. Ellentétes felfogást képviseltek Európa államai a kérdéssel kapcsolatosan. Már az ENSZ alapokmánya is utalt erre, az emberi jogok két 1966-os egyezségokmánya pedig egyértelműen kimondta, hogy „minden népnek joga van az önrendelkezésre”.

A mai nemzetközi (szokás)jog értelmében csak az „elnyomott” népeket illeti meg az önrendelkezés joga, a koszovóit nem, mert az mostanában egészen biztosan nem áll szerb uralom alatt.

Ezen az állásponton van pillanatnyilag Oroszország, Görögország, Ciprus, Románia, Szlovákia és Spanyolország is. Békés volt ugyanakkor Montenegró 2006-os kiválása az akkori, Szerbiával fennálló államközösségből, mert azzal – kisebb politikai csatározások után – Belgrád is egyetértett.⁴⁴

Sajátos módon inkább magában Montenegróban nem volt teljes az egyetértés, az EU ösztönzésével tartott népszavazáson azonban az önrendelkezés-pártiak győztek.

Jeszenszky Géza írásában a kantonok Balkánja szerkezetet látta volna támogatandónak a magyar diplomácia számára, ebben az esetben Koszovó kanton a kantonban lenne.⁴⁵

1988/1989-ben Milošević felszámolta a tartomány autonómiáját. Az államiság kialakulása és korlátai Ibrahim Rugova vezetésével kikiáltották a „Koszovói Köztársaság” függetlenségét. A nemzetközi közönség csupán emberi jogi konfliktusként kezelte a kérdést 1999 nyara – ENSZ felügyelet Rugova államát csak Tirana ismerte el Dayton 1995 a határok sérthetlenségét mondta ki Illegális állam jött létre, ugyanakkor megszervezték a Koszovói Felszabadítási hadsereget. Belgrád megtorló akcióit követően megszületett az ENSZ BT 1244. sz. 1999. június 10-i határozata.⁴⁶

2005. október 24-én a BT. egyhangú felhatalmazása alapján – az ENSZ főtítkárt Mártti Ahtisaari volt finn elnököt bízta meg a tárgyalások irányításával. Ezzel szemben a szerb álláspont az alábbi volt:

1. A területi integritáshoz való ragaszkodás 1244-es BT határozat.
2. Területi autonómia létrehozása Koszovón belül (autonómia az autonómián belül).

Mindezt 2006. október 28–29-án az új szerb alkotmányban rögzítették: Ahtisaari rendezési tervszövege 2007 február elsején korlátozott függetlenséget és nemzetközileg elismert államiságot javasolt. Belgrád elutasította. Semmi nem lett belőle Oroszország, Kína, néhány kisebb állam ellenállása miatt (nem lett BT. határozat). Az igazi kérdés: hogyan lehet elérni, hogy a folyamat tartós és fenntartható legyen a térségben. A biztató eredmények a térségben ne boruljanak. Probléma: a szerb vereséggélmény kezelése, belső feszültségek.⁴⁷

Magyarország több szempontból érdekelt a térség egészének stabilitásában. Ezek összefüggnek az euro atlanti csatlakozási folyamattal a magyar befektetésekkel, a vajdasági magyar kisebbség helyzetének javításával, ami a szerb vereségtudatot enyhítheti. Mindenesetre a jelentős adóssággal küzdő tartomány kötelezettségeinek kifizetését mindezek után Belgrád nem akarja magára vállalni.

A kérdés rendezésének igazi hozadéka lehet – a szakértők véleménye szerint – magyar szempontból, hogy

1. Megszűnik egy biztonságpolitikai „fekete lyuk” (csempészet, fegyver- és emberkereskedelem).

2. A koszovói szerbeknek adandó kisebbségi garanciák hivatkozási alapul szolgálhatnak a vajdasági magyarok helyzetének javításához.
3. Javulhat a Magyarországról alkotott szerb kép.⁴⁸

A magyar kormány végül 2008. március 19-i ülésén hozott döntést Koszovó függetlenségének elismeréséről. Az elismerést megelőzően Magyarország másik két szomszédos állammal – a szintén Európai Unió tag Bulgáriával, valamint a csatlakozási tárgyalásokat folytató Horvátországgal – közös nyilatkozatban fejtette ki a koszovói rendezéssel kapcsolatos álláspontját.

A teljes nemzetközi elismerés még várat magára. Egészében több soknemzetiségű állam tart esetlegesen kisebb egységeinek függetlenségi akarátának kinyilvánításától, mert erre vonatkozóan Koszovót precedens jellegű helyzetnek érzik.

Viszont ha egymás mellé állítjuk Koszovóban a nemzetiségi arányokat és a Vajdaságban is világosan kitűnik, hogy Koszovóban az albánok döntő többségbe kerültek a század folyamán, míg a vajdasági magyarság aránya tartományán belül mintegy 15%-os kisebbséggel nem sok esélyt jelent egy tartományi autonómia kikiáltásához.⁴⁹ 2002-ben ez az arány 14,28%-ot mutatott, ami 1991-es évhez képest 49 284 fő csökkenést jelent.⁵⁰

4. táblázat. Koszovó népességének százalékos nemzetiségi megoszlása 1921–1991 között (egyszerűsített táblázat)⁵¹

Év	Albán	Szerb, crna-gorai	Török	Egyéb
1921	65,8	20,5	6,3	7,4
1931	63	27,8	–	9,2
1948	68,5	27,5	0,2	3,8
1961	67,2	27,5	2,7	2,6
1971	73,7	20,9	1,0	4,4
1981	77,4	14,9	0,8	6,9
1991	84,0	10,0	0,6	5,4

5. táblázat. A Vajdaság népességének százalékos nemzetiségi megoszlása 1921–1991 között (egyszerűsített táblázat)⁵²

Év	Szerb, crna-gorai	Magyar	Német	Horvát	Szlovák	Román	Egyéb
1921	35,3	24,2	21,9	7,8	3,9	4,4	2,5
1931	37,9	23,0	20,5	8,2	3,8	4,2	2,4
1941	34,2	28,5	19,9	6,0	3,6	4,2	3,6
1948	52,4	25,8	1,9	8,1	4,3	3,6	3,9
1961	56,8	23,9	0,6	7,8	4,0	3,1	3,8
1971	57,7	21,7	0,4	7,1	3,7	2,7	6,7
1981	56,5	18,9	0,2	5,9	3,4	2,3	12,8
1991	59,4	16,9	0,2	4,2	3,2	1,9	13,5

A délszláv háború 1995-ben véget ért.⁵³ De a konfliktusos helyzet a mai napig nem zárt le. Érdekes, hogy a függetlenedési törekvések mellett a Nyugat-Balkánon integrációs lépések is történtek, ami meghatározza a további történéseket. Ilyen persze az is, hogy miként tudják megvalósítani a függetlenné válás során a vagyoni, államadósság és levéltár utódlásának. 1995 decemberében az egyesült államokbeli Daytonban került sor a háború lezárására. Öt év múlva a „daytoni rendezés” után az albán–szerb konfliktus ismét a figyelmet a térségre terelte.⁵⁴

Különös paradoxont jelentenek az újabb függetlenedési és integrációs törekvések egyidejűsége. Az egykori Jugoszláv Szocialista Köztársaság területén hát államalakulat (hat elismert állam és egy jelenleg is vitatott státusú terület. Koszovó található.

A fegyveres harcok befejeződtek, de nem lehet ma sem egyértelműen állítani, hogy a konfliktusok befejeződtek volna. Szlovénia az Európai Unió és a NATO tagja, Horvátország Európa tagjelölt állama 2011-től, csatlakozása 2013-ban lesz esedékes. Montenegró jelenleg is csatlakozási tárgyalásokat folytat az Európai Unióval. Horvátország csatlakozása 2013-ban várható. Szerbia pedig 2009-ben kérte felvételét az Európai Unióba, a NATO-val is Béképartnerséget alakított ki, mint Macedónia, amely 2004-ben nyújtotta be csatlakozási kérelmét az Európai Unióhoz.⁵⁵

JEGYZETEK

1. Nemzetközi jog. Szerkesztette: Kardos Gábor–Lattmann Tamás. Eötvös kiadó. Budapest, 2010.
2. Andreas von Arnould. Völkerrecht. Schwerpunktbereich. C. F. Müller Heidelberg, München, Landsberg, Frechen, Hamburg. 2012. 100–101. old.
3. Kardos 124. old.
4. Theodor Schweisfurth: Völkerrecht. 2006. Mohr Siebeck UTB Tübingen, 339. old.
5. Andreas von Arnould. 39. old.
6. Kardos, 127. old.
7. Vienna Convention on Succession of States in respect of State Property, Archives and Debts. United Nations, 2005.
8. Völkerrecht. Begründet von Georg Dahm. 2., völlig neu bearbeitet Auflage von Jost Delbrück und Rüdiger Wolfrum. Band I/1. Die Grundlagen. Die Völkerrechtssubjekte. Berlin–New York, 1989. 169–170. old.
9. Schweitzer Michael: Staatsrecht III. Staatsrecht, Völkerrecht, Europarecht. 10. Auflage. F. Müller, 2010. Heidelberg, München, Landsberg, Frechen, Hamburg. 252. 601.
10. Uo. 252. old. 604.
11. Völkerrecht. Begründet von Georg Dahm. 2., völlig neu bearbeitet Auflage von Jost Delbrück und Rüdiger Wolfrum. Band I/1. Die Grundlagen. Die Völkerrechtssubjekte. Berlin–New York, 1989. 175. old.
12. Schweitzer Michael: Staatsrecht III. Staatsrecht, Völkerrecht, Europarecht. 10. Auflage. F. Müller, 2010. Heidelberg, München, Landsberg, Frechen, Hamburg. 252. old. 603.
13. Szávai Ferenc (2008): A dezintegráció kérdései Európában. In: Balogh Péter, Dobos Balázs, Forgács Attila, Nagy Beáta, Szűcs Anita (szerk.). 60 éves a Közgazdaságtudományi Egyetem. A Jubileumi Tudományos Konferencia alkalmából készült tanulmányok, 4. Társadalomtudományi Kar. Budapest: Aula Kiadó, 2008. 227–234. old.
14. Hamberger Judit–Szilágyi Imre (2000): Föderációk bomlása. Csehszlovákia és Jugoszlávia esete. Politikatudományi Szemle. 2000. 1–2. szám. 84–85. old.
15. Malcolm N. Shaw (2001): Nemzetközi jog. Osiris Budapest. 612–613. old.
16. Uo. 613–616. old.
17. Uő 616–617. old.
18. Uő 618. old.
19. ENSZ Alapokmány, IV. fejezet, 13. cikk, 1.a) pont, In: Nagy Boldizsár (szerk.) (1991): Nemzetközi jogi szerződések és dokumentumok, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 436–465. o.
20. Silagi (1996): Staatsuntergang und Staatennachfolge..., 13., 14. o.
21. Bokorné (2003): Nemzetközi jog., 123. o.
22. Shaw (2002): Nemzetközi jog., 595. o.
23. Az aláíró és ratifikáló országok pontos listája is itt található. Lásd még ezzel kapcsolatban: <http://untreaty.un.org/cod/avl/ha/vcssrspad/vcssrspad.html>. Letöltés ideje: 2013. 03. 11.
24. Vienna Convention on Succession of States in respect of State Property, Archives and Debts – 1983. 16. o.

25. Uo.
26. Silagi Michael: Staatsuntergang und Staatennachfolge mit besonderer Berücksichtigung des Endes der DDR. Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main–Berlin–Bern–New York–Paris–Wien 1996.
27. Összefoglalók az ENSZ Nemzetközi Jogi Bizottságának tevékenységéről. http://untreaty.un.org/ilc/summaries/3_3.htm. (Succession in respect of right and duties resulting from sources other than treaties). Letöltés ideje: 2013.03.11.
28. A kidolgozás folyamatáról http://untreaty.un.org/ilc/summaries/3_3.htm lásd részletesen. Összefoglalók az ENSZ Nemzetközi Jogi Bizottságának tevékenységéről. Letöltés ideje: 2013. 03. 11.
29. Lásd például Vienna Convention on Succession of States in respect of State Property, Archives and Debts – 1983. egyezmény 14. és 27. cikkelyét.
30. Vienna Convention on Succession of States in respect of State Property, Archives and Debts. United Nations, 2005.
31. Bruhács János (1999): Nemzetközi jog II ..., 72. o.
32. Hoffmann Tamás (2006): Jugoszlávia felbomlása és a népek önrendelkezési joga, avagy a képzőerő diadala a realitás fölött. In.: Dayton, 10 év után. Magyarország az ezredfordulón. Stratégiai tanulmányok a Magyar Tudományos Akadémián. Műhelytanulmányok. Budapest. MTA Jogtudományi Intézet – MTA Társadalomtudományi Központ. 53. oldal.
33. Uő 55–56. old.
34. Uő. 57–60. old.
35. <http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg...> Letöltés: 2013. 02. 10.
36. Agreement on Succession Issues 29. Juni 2001 Vienna. 1–9. old.
37. Uo. 14–15. old.
38. Uo. 17–34. old.
39. Uo. 48–54. old.
40. Uo. 55–60. old.
41. Bancsi Zsolt (2009): Montenegró függetlenné válásának nemzetközi jogi aspektusai. Debreceni Jogi Műhely. 3/2009 (2009. július 1.). VI. évfolyam 3. szám.
42. A koszovói kérdéssel lásd az alábbi tanulmányokat: Gulyás László: Centrifugálisból centripetális Tito kísérlete a koszovói kérdés rendezésére 1945–1980. Közép-Európai Közlemények 2008/2. szám. No. 2. 56–63. old; Gulyás László: Nyolc év Koszovó történetéből (1999. június 10.–2007. december 10.) Mediterrán és Balkán Fórum. 2008 október. II. évfolyam 3. szám 8–17. old. Gulyás László: Regionalizáció, regionalizmus és a nemzeti kérdés a Titó-i Jugoszláviában. Tér és Társadalom 2009/2. szám. 155–169. old; Gulyás László: Regionalizáció, területi reformok és közigazgatási térfelosztás Közép-Európában. Második rész: Délszláv tanulságok Közép-Európai Közlemények 2010/1. szám (No. 8.) 108–116. old; L. Gulyás: A brief history of the Kosovo conflict with the special emphasis on the period 1988–2008 Historia Aktual Online 2012 No. 27 140–150. old.
43. Valki László (2008): Megilleti-e Koszovót az önrendelkezés joga? www.grotius.hu, első közlésként megjelent az Élet és irodalom, 2008. 4. számában.
44. Juhász József (2008): Koszovó útja a függetlenségig. In. Nemzet és Biztonság. Biztonságpolitikai Szemle. 2008. I. évf. 1. szám. 67–78. old.
45. Jeszenszky Géza: Kantonok Balkánja? 2008. www.grotius.hu
46. Juhász József i. m. 67–78. old.
47. Uő.
48. Uő.
49. Kocsis Károly (1993): Egy felrobbant etnikai mozaik esete, Budapest. Teleki László Alapítvány. 11., 18. old.
50. Gábrityné dr. Molnár Irén–Mirmics Zsuzsa (szerk.) (2003): Kisebbségi létjelenségek. MTT Könyvtár 7. Szabadka. 335. old.
51. Kocsis Károly (1993): Egy felrobbant etnikai mozaik esete, Budapest. Teleki László Alapítvány. 18. old.
52. Uő 11. old.

53. A délszláv háborúkról lásd Gulyás László (2005): Két régió – Felvidék és Vajdaság – sorsa az Osztrák–Magyar Monarchiától napjainkig. Hazai Térségfejlesztő Rt. Budapest. 152–161. old.
54. Kecskés Gábor (2011): A délszláv háború utóélete – visszatekintés a konfliktus legújabb fejleményeinek tükrében. In.: Jogi iránytű. Az MTA Jogtudományi Intézetének Tájékoztató kiadványa. 2011/2. 2011. július 20. Szerkesztőbizottság: Boóc Ádám, Gárdos-Orosz Fruzsina, Kecskés Gábor. 1. oldal.
55. Uő 3. old.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Agreement on Succession Issues 29. Juni 2001 Vienna.
- Arnould Andreas von. Völkerrecht. Schwerpunktbereich. C. F. Müller Heidelberg, München, Landsberg, Frechen, Hamburg. 2012.
- Bancsi Zsolt (2009): Montenegró függetlenné válásának nemzetközi jogi aspektusai. Debreceni Jogi Műhely. 3/2009 (2009. július 1.). VI. évfolyam 3. szám.
- Bokorné Szegő Hanna (2003): Nemzetközi jog. Budapest. Aula Kiadó.
- Bruhács János (1999): Nemzetközi jog II – Különös rész. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs.
- ENSZ Alapokmány, IV. fejezet, 13. cikk, 1. a) pont, In: Nagy Boldizsár (szerk.) (1991): Nemzetközi jogi szerződések és dokumentumok, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 436–465. o.
- Gábrityné Dr. Molnár Irén–Mircics Zsuzsa (szerk.) (2003): Kisebbségi létjelenségek. MTT Könyvtár 7. Szabadka.
- Gulyás László: Két régió – Felvidék és Vajdaság – sorsa az Osztrák–Magyar Monarchiától napjainkig. Hazai Térségfejlesztő Rt. Budapest. 152–161. old.
- Gulyás László (2008): Centrifugálisból centripetális Tito kísérlete a koszovói kérdés rendezésére 1945–1980. Közép-Európai Közlemények 2008/2. szám. No. 2. 56–63. old.
- Gulyás László (2008): Nyolc év Koszovó történetéből (1999. június 10.–2007. december 10.) Mediterrán és Balkán Fórum. 2008 október. II. évfolyam 3. szám 8–17. old.
- Gulyás László (2009): Regionalizáció, regionalizmus és a nemzeti kérdés a Titó-i Jugoszláviában. Tér és Társadalom 2009/2. szám. 155–169. old.
- Gulyás László (2010): Regionalizáció, területi reformok és közigazgatási térfelosztás Közép-Európában. Második rész: Délszláv tanulságok Közép-Európai Közlemények 2010/1. szám (No. 8.) 108–116. old.
- L. Gulyás (2012): A brief history of the Kosovo conflict with the spacial emphasis ont he period 1988–2008. Historia Aktual Online 2012. No. 27 140–150. pp.
- Hamberger Judit–Szilágyi Imre (2000): Föderációk bomlása. Csehszlovákia és Jugoszlávia esete. Politikatudományi Szemle. 2000. 1–2. szám. 84–85. old.
- Hoffmann Tamás (2006): Jugoszlávia felbomlása és a népek önrendelkezési joga, avagy a képzelőerő diadala a realitás fölött. In.: Dayton, 10 év után. Magyarország az ezredfordulón. Stratégiai tanulmányok a Magyar Tudományos Akadémián. Műhelytanulmányok. Budapest, 2006. MTA Jogtudományi Intézet – MTA Társadalomtudományi Központ.
- <http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg...> Letöltés: 2013. 02. 10.
- <http://untreaty.un.org/cod/avl/ha/vcssrspad/vcssrspad.html>. Letöltés: 2013. 03. 11
- http://untreaty.un.org/ilc/summaries/3_3.htm A kidolgozás folyamatáról lásd részletesen: Összefoglalók.
- Jeszenszky Géza (2008): Kantonok Balkánja? 2008. www.grotius.hu
- Juhász József (2008): Koszovó útja a függetlenségig. In. Nemzet és Biztonság. Biztonságpolitikai Szemle. 2008. I. évf. 1. szám. 67–78. old.
- Kecskés Gábor (2011): A délszláv háború utóélete – visszatekintés a konfliktus legújabb fejleményeinek tükrében. In.: Jogi iránytű. Az MTA Jogtudományi Intézetének Tájékoztató kiadványa. 2011/2. 2011. július 20. Szerkesztőbizottság: Boóc Ádám, Gárdos-Orosz Fruzsina, Kecskés Gábor.
- Kocsis Károly (1993): Egy felrobbant etnikai mozaik esete, Budapest. Teleki László Alapítvány. Nemzetközi jog. Szerkesztette: Kardos Gábor–Lattmann Tamás. Eötvös kiadó. Budapest, 2010.

- Összefoglalók az ENSZ Nemzetközi Jogi Bizottságának tevékenységéről. http://untreaty.un.org/ilc/summaries/3_3.htm. (Succession in respect of right and duties resulting from sources other than treaties). Letöltés ideje: 2013.03.11.
- Schweisfurth Theodor (2006): *Völkerrecht*. 2006. Mohr Siebeck UTB Tübingen.
- Schweitzer Michael: *Staatsrecht III. Staatsrecht, Völkerrecht, Europarecht*. 10. Auflage. F. Müller, 2010. Heidelberg, München, Landsberg, Frechen, Hamburg. *Völkerrecht. Begründet von Georg DAHM*. 2., völlig neu bearbeitet Auflage von Jost DELBRÜCK und Rüdiger WOLFRUM. Band I/1. Die Grundlagen. Die Völkerrechtssubjekte. Berlin–New York, 1989.
- Shaw Malcolm N. (2001): *Nemzetközi jog*. Osiris Budapest.
- Silagi Michael (1996): *Staatsuntergang und Staatennachfolge mit besonderer Berücksichtigung des Endes der DDR*. Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main–Berlin–Bern–New York–Paris–Wien 1996.
- Szávai Ferenc (2008): A dezintegráció kérdései Európában. In: Balogh Péter, Dobos Balázs, Forgács Attila, Nagy Beáta, Szűcs Anita (szerk.). *60 éves a Közgazdaságtudományi Egyetem. A Jubileumi Tudományos Konferencia alkalmából készült tanulmányok*, 4. Társadalomtudományi Kar. Budapest: Aula Kiadó, 2008. 227–234. old.
- Valki László (2008): Megilleti-e Koszovót az önrendelkezés joga? www.grotius.hu, első közlésként megjelent az *Élet és irodalom*, 2008. 4. szám.
- Vienna Convention on Succession of States in respect of State Property, Archives and Debts. United Nations, 2005.
- Völkerrecht. Begründet von Georg DAHM*. 2., völlig neu bearbeitet Auflage von Jost Delbrück und Rüdiger Wolfrum. Band I/1. Die Grundlagen. Die Völkerrechtssubjekte. Berlin–New York, 1989.